

SIVILOMBUDSMANNEN
Forebyggingsenheten

BESØKSRAPPORT

Bredtveit fengsel

15.–16. mars 2016

SIVILOMBUDSMANNEN

Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt
Fengselsleder Nils Leyell Finstad
Postboks 1 Kalbakken
0901 OSLO

Helseavdelingen
Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt
Leder Christin Halvorsen
Postboks 1 Kalbakken
0901 Oslo

Vår referanse
2016/327

Deres referanse

Vår saksbehandler
Jonina Hermannsdottir

Dato
20.06.2016

Oversendelse av rapport etter besøk til Bredtveit fengsel 15.-16. mars 2016

Det vises til Sivilombudsmannens besøk til Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt 15.-16. mars 2016, gjennomført av forebyggingsenheten mot tortur og umenneskelig behandling ved frihetsberøvelse.

Vedlagt følger rapporten fra besøket. Vi ber om at denne blir gjort tilgjengelig for innsatte, ansatte og andre som ønsker det.

Sivilombudsmannen ber om å bli orientert om oppfølgingen av rapportens anbefalinger innen 1. november 2016.

Fengselet og helseavdelingen bes utforme sine svar slik at de kan offentliggjøres. Dersom svarene inneholder opplysninger som ikke kan gjøres offentlig kjent, bes det om at det opplyses om det og sendes en sladdet versjon av svarene som kan offentliggjøres. Det bes om at hjemmel for å unnta opplysningene oppgis. Med mindre annet blir opplyst, vil det bli lagt til grunn at svarene kan offentliggjøres i sin helhet.

Aage Thor Falkanger
sivilombudsmann

Helga Fastrup Ervik
kontorsjef
forebyggingsenheten

Vedlegg

Kopi:

Justis- og beredskapsdepartementet
Kriminalomsorgsdirektoratet
Kriminalomsorgen region øst
Helse- og omsorgsdepartementet

SIVILOMBUDSMANNEN

BESØKSRAPPORT

BREDTVEIT FENGSEL

15.–16. mars 2016

Innholdsfortegnelse

1	Om Sivilombudsmannens forebyggingsmandat	3
2	Sammendrag	4
3	Gjennomføring av besøket	8
4	Kvinner i fengsel	9
5	Generell informasjon om Bredtveit fengsel	10
6	Fysiske forhold og aktivitetstilbudet i fengselet	11
	6.1 Celler og fellesrom	11
	6.2 Uteområder.....	11
	6.3 Aktivitetstilbudet i fengselet.....	11
7	Særlig sårbare grupper	13
8	Inngripende tvangstiltak	15
	8.1 Bruk av sikkerhetscelle.....	15
	8.2 Bruk av sikkerhetsseng.....	17
	8.3 Utelukkelse fra felleskapet som forebyggende tiltak	17
9	Ivaretagelse av sikkerhet og trygghet	20
	9.1 Rutiner for forebygging av selvmord og selvskading.....	20
	9.2 Følelse av trygghet	20
	9.3 Mannlige betjenter i et kvinnefengsel	21
10	Rutiner ved innlåsing og innkomst	24
	10.1 Innlåsingsrutiner	24
	10.2 Avdeling 3.....	24
11	Helsetjenester i fengselet	26
	11.1 Allmenn helse.....	26
	11.2 Psykisk helse	27
	11.3 Rus og rusmestring	28
12	Informasjon til innsatte	29
	12.1 Innkomstamtale	29
	12.2 Informasjon til utenlandske innsatte	30
13	Kontakt med pårørende	32

1 Om Sivilombudsmannens forebyggingsmandat

På bakgrunn av Norges tilslutning til tilleggsprotokollen til FNs torturkonvensjon er Sivilombudsmannen gitt et eget mandat for å forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.¹ Det er opprettet en egen forebyggingsenhet ved Sivilombudsmannens kontor for å gjennomføre mandatet.

Forebyggingsenheten foretar regelmessige besøk til steder der mennesker er fratatt friheten, for eksempel fengsler, politiarrester, psykisk helseverninstitusjoner og barnevernsinstitusjoner. Besøkene kan være varslede eller uvarslede.

På bakgrunn av besøkene skal det avgis anbefalinger med sikte på å forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Sivilombudsmannen, ved forebyggingsenheten, har adgang til alle steder for frihetsberøvelse og til å føre private samtaler med personer som er fratatt friheten. Videre har enheten tilgang til alle nødvendige opplysninger av betydning for forholdene under frihetsberøvelse. Under besøkene søker enheten å avdekke risikofaktorer for krenkelse gjennom egne observasjoner og samtaler med de berørte. Samtaler med de som er fratatt friheten er særlig prioritert.

I arbeidet med å ivareta forebyggingsmandatet har Sivilombudsmannen også utstrakt dialog med nasjonale myndigheter, sivilt samfunn og internasjonale menneskerettighetsorganer.

¹ Sivilombudsmannsloven § 3 a.

2 Sammendrag

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet besøkte Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt 15. og 16. mars 2016. Bredtveit er et landsdekkende fengsel for domfelte, forvaringsdømte og varetektsfengslede kvinner. Ledelsen ved fengselet mottok i forkant informasjon om hvilken måned forebyggingsenheten ville komme på besøk, men ikke hvilken dato. Da fengselet ble varslet om besøket, ble det etterspurt spesifisert informasjon om driften ved fengselet. Dette ble punktlig fulgt opp av fengselet.

Besøket omfattet hele fengselet, bortsett fra avdelingen for lavere sikkerhet. Fengselets ledelse og de øvrige ansatte bisto velvillig under hele besøket og forebyggingsenheten fikk til disposisjon all informasjon som ble etterspurt.

Besøket ble innledet med en befaring av fengselet og det ble deretter gjennomført samtaler med innsatte. Samtalene ble i all hovedsak gjennomført på cellene til de innsatte eller på samtalerom tilknyttet de ulike avdelingene. Samtalene foregikk både på norsk og engelsk. I tillegg ble det gjennomført flere samtaler med ansatte ved fengselet. Besøket ble avsluttet med et møte med ledelsen der forebyggingsenheten informerte om foreløpig funn og anbefalinger.

Forskyvningen i maktforhold som oppstår mellom mennesker når noen fratras friheten, kan av ulike grunner gjøre kvinner ekstra utsatte. For kvinner som har opplevd overgrep eller har vært tilknyttet prostitusjon, kan andelen mannlige betjenter i fengselet være spesielt utfordrende. Under besøket ble det derfor lagt særlig vekt på å undersøke fengselets rutiner i de tilfellene der innsatte kunne komme i særlig sårbar situasjon overfor en mannlig ansatt, som for eksempel under visitering, urinprøvetaking eller opphold i sikkerhetscelle og sikkerhetsseng.

Ingen innsatte som forebyggingsenheten snakket med, uttrykte betenkeligheter med at det arbeidet mannlige betjenter i fengselet eller at dette gjorde dem utrygge. Flere som hadde mannlig kontaktbetjent, opplevde dette i seg selv som positivt.

Fengselet syntes å ha stor bevissthet om at situasjoner som krever avkledding kan utgjøre en stor belastning på innsatte som kan ha traumer etter tidligere seksuelle overgrep. Det ble ikke funnet eksempler på at mannlige ansatte gjennomførte kroppsvisitasjoner av innsatte eller var til stede under urinprøvetaking. Likevel fremkom det av tvangsprotokollene at mannlige betjenter hadde vært med på å kle av en innsatt som ikke ville ta av klærne frivillig. Dette ble gjort sammen med kvinnelige betjenter. Det fremgikk også at mannlige ansatte i et tilfelle hadde tilsyn med en innsatt som lå uten klær i sikkerhetsseng. I dialog med fengselet kom det fram at innsatte aldri skal være nakne i sikkerhetsseng og at denne hendelsen var et brudd på rutinene. Ved et annet tilfelle hadde en mannlig ansatt bistått ved bruk av bekken til innsatte i sikkerhetsseng. Selv om sikkerhetsmessige eller ressursmessige grunner kan foreligge for slike avgjørelser, understrekes det at slike situasjoner vil kunne være traumatiske og innebære en risiko for umenneskelig behandling.

Gjennomgang av vedtakene for sikkerhetsseng viste at i ett tilfelle varte belteleggingen i nesten 42 timer. Det fremkom at fengselet, i tråd med regelverket, hadde sendt en begjæring til Kriminalomsorgen region øst om fortsatt bruk av sikkerhetsseng utover 24 timer. Et så langvarig opphold i sikkerhetsseng er like fullt svært bekymringsfullt.

En dokumentgjennomgang viste at det manglet flere vedtak om utelukkelse. Dersom innsatte ikke har mottatt skriftlig underretning om vedtak og begrunnelsen for inngrepet, utgjør dette en alvorlig rettssikkerhetssvikt og fengselet bør gjennomgå sine vedtaksrutiner for å sikre at praksis er i samsvar med regelverket.

Utenlandske innsatte er ofte ekstra sårbare ved at de befinner seg langt unna hjemsted, kultur, familie og annet nettverk. Funn under besøket viser at fengselet kun unntaksvis benytter seg av tolk. Fengselet har heller ikke tilgang til skjermtolk. Utenlandske innsatte har krav på informasjon på et språk de forstår.

Helsetjenesten syntes å ha gode rutiner for å oppsøke innsatte aktivt, samt å stille spørsmål om psykisk helse. Det kom imidlertid frem at de innsatte ikke hadde tilgang til kvinnelig lege, med mindre det gjaldt gynekologiske undersøkelser utenfor fengselet. Dette til tross for internasjonale standarder om at kvinner i fengsel i utgangspunktet skal ha mulighet til å velge en kvinnelig lege.

Under besøket kom det fram at de innsatte på to av avdelingene kun hadde 5 timer og 15 minutter utetid fra cellene på lørdager og søndager. Dette er langt under anbefalinger i internasjonale retningslinjer. Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT) påpeker i sine standarder at innsatte burde få minst åtte timer utetid fra cellen i løpet av en dag.

Lufttegården fremstod som liten og dårlig tilrettelagt for annen aktivitet og mosjon enn ballspill. Bredtveit er et fengsel med mange innsatte som soner lange dommer, inkludert forvaringsdommer, og mange av de innsatte har store helseutfordringer. Muligheten for fysisk aktivitet var klart dårligere ved dette fengselet enn ved flere av de større fengslene for mannlige innsatte som forebyggingsenheten har besøkt. Også helsetjenesten ved fengselet ga uttrykk for at uteområdene begrenset mulighetene for å jobbe med forebyggende helsetjenester.

Under forebyggingsenhetens besøk kom det tydelig fram at kombinasjonen av nyankomne og ressurskrevende innsatte med omfattende tilsynsbehov på samme avdeling, er en situasjon som skaper utrygghet og usikkerhet blant innsatte. Det kom fram at flere hadde opplevd det som tungt å starte soningen på avdeling 3 der innsatte med restriksjoner og innsatte med store psykiske belastninger også er plassert. Denne situasjonen fremstod som klart uheldig.

Anbefalinger

Fysiske forhold og aktivitetstilbudet i fengselet

Uteområder

- Fengselet bør sikre at de innsatte har tilgang til et uteområde som legger til rette for allsidig aktivitet og mosjon.

Særlig sårbare grupper

- Innsatte med bevegelseshemning som må sone på en høysikkerhetsavdeling, bør sikres likeverdige soningsforhold som andre innsatte.

Inngripende tvangstiltak

Bruk av sikkerhetscelle

- Full visitering ved innsettelse på sikkerhetscelle bør finne sted på grunnlag av en individuell vurdering som bør fremgå av tilsynslogg. Dersom det vurderes at innsatte ikke kan beholde sine egne klær på sikkerhetscellen, bør det i tilsynsloggen også fremkomme hva innsattes klær ble erstattet med.

Utelukkelse fra fellesskapet som forebyggende tiltak

- Det bør alltid fattes opphørsvedtak når en hel eller delvis utelukkelse fra fellesskapet avsluttes.
- Fengselet bør gjennomgå sine vedtaksrutiner for å sikre at alle vedtak blir fattet på en korrekt måte.

Ivaretagelse av sikkerhet og trygghet

Følelse av trygghet

- Fengselet bør utarbeide skriftlige rutiner for håndtering av klager knyttet til vold, trusler, overgrep eller seksuell trakassering.
- Det bør sikres at alle innsatte har en kontaktbetjent og at de innsatte har forstått rollen og oppgavene til sin kontaktbetjent.

Mannlige betjenter i et kvinnefengsel

- Det bør sikres at det alltid er en kvinnelig ansatt tilstede under tilsyn i forbindelse med bruk av sikkerhetsseng og at kun kvinnelige ansatte bistår i intime situasjoner og i situasjoner der den innsatte er naken.

Rutiner ved innlåsing og innkomst

Innlåsingsrutiner

- Fengselet bør umiddelbart iverksette tiltak som sikrer at alle innsatte som ikke er ilagt restriksjoner, har anledning til å tilbringe minst åtte timer utenfor cellen hver dag, inkludert i helgene.

Avdeling 3

- Det bør arbeides med å finne alternativer til at nyinnsatte settes sammen med innsatte med psykiske lidelser eller andre innsatte med store behov for oppfølging.

Helsetjenester i fengselet

Allmenn helse

- Det bør legges til rette for at innsatte som av ulike grunner har et ønske om en kvinnelig fastlege, får tilgang til dette.

Informasjon til innsatte

Innkomstsamtale

- Fengselet bør sikre at alle innsatte ved inntøkt mottar oppdatert skriftlig og muntlig informasjon om sine rettigheter og fengselets rutiner, på et språk de forstår. Det bør spesielt tilstrebes å tilby tolk under inntøkt samtalen.

Informasjon til utenlandske innsatte

- Fengselet bør sikre at alle innsatte gis mulighet for bruk av tolk ved behov også i tiden etter inntøktfasen.

Kontakt med pårørende

- Fengselet bør styrke innsattes mulighet for å kommunisere med pårørende som bor langt fra fengselet eller utenfor Norge, for eksempel ved bruk av moderne nettløsninger som Skype eller tilsvarende.

3 Gjennomføring av besøket

Besøket til Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt foregikk i perioden 15.-16. mars. Fengselet fikk i forkant vite at forebyggingsenheten ville komme på besøk i løpet av mars, men ikke hvilken dato. Besøket omfattet hele fengselet, bortsett fra avdelingen for lavere sikkerhet.

Under besøket ble det gjennomført befaringsrunde av fengselets hovedbygg. Befaringen omfattet besøks- og visitasjonsrommet, alle avdelingene i hovedbygget inkludert fellesrommene, ventecellen på avdeling 3, sikkerhetscellene, beredskapsrom mm. Etter befaringsrunden ble det gjennomført en kort samtale med ledelsen. Dagen etter ble skoleavdelingen, helseavdelingen, arbeidsdriften, besøksleiligheten og uteområdene undersøkt.

Det ble gjennomført samtaler med til sammen 24 innsatte av de 45 som var innsatt på høysikkerhetsavdelingen. Samtalene ble foretatt både på de innsattes celler og på samtalerom tilknyttet felles- eller skoleområdene. Intervjuene foregikk enten på norsk eller engelsk.

Videre ble det gjennomført samtaler med helsetjenesten og med fengselsbetjenter og verksmesterleder. Samtale med barneansvarlig foregikk over telefon noen dager etter selve besøket.

Besøket ble avsluttet med et møte med ledelsen hvor foreløpige funn og anbefalinger ble presentert. Besøket ble godt tilrettelagt av fengselets ledelse og ansatte.

Under besøket deltok følgende personer fra Sivilombudsmannens kontor:

- Aage Thor Falkanger, sivilombudsmann
- Helga Fastrup Ervik, leder for forebyggingsenheten, jurist
- Jonina Hermannsdottir, seniorrådgiver, kriminolog
- Johannes Flisnes Nilsen, rådgiver, jurist
- Mette Jansen Wannerstedt, seniorrådgiver, sosiolog
- Aina Holmén, seniorrådgiver, psykolog

Besøket til Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt var forebyggingsenhetens første besøk til et fengsel med kun kvinnelige innsatte.

4 Kvinner i fengsel

Kvinner i fengsel er på flere områder en særlig utsatt gruppe. Kvinnelige innsatte har i større grad enn mannlige innsatte vært utsatt for seksuelle overgrep som ofte fører til traumer, skam og skyldfølelse. Mange kvinnelige innsatte sliter med dårlig selvfølelse som følge av vanskelige oppvekstvilkår og traumatiske opplevelser, blant annet som følge av seksuelle overgrep og prostitusjon. Kvinner har også til dels andre helseplager enn menn og flere har infeksjonssykdommer. Forskning tyder også på at andelen med tyngre rusmisbruk er høyere blant kvinnelige enn mannlige innsatte.²

I *Levekår blant innsatte* fant forskerne at andelen psykiske plager blant kvinnelige innsatte var fire ganger så høy som i befolkningen for øvrig. Der kom det også fram at kvinnelige innsatte er mer rusbelastet enn mannlige innsatte og at følgeskadene knyttet til dårlig helse, manglende familietilknytning og dårlig økonomi er større jo tyngre misbruket er.³

I følge en studie gjennomført i tre kvinnefengsler i Norge hadde 57 prosent av de kvinnelige innsatte vært utsatt for seksuelle overgrep i voksen alder og 42 prosent hadde vært utsatt for seksuelle overgrep som barn.⁴ En annen studie blant 316 innsatte i syv norske fengsler viste at kvinnelige innsatte, i større grad enn mannlige innsatte, sliter med angst, alvorlig depresjon og selvmordstanker.⁵

For utenlandske kvinnelige innsatte uten tilknytning til Norge er omsorg for barn en særlig utfordring. Avstand til barna og usikkerhet om hvem som tar hånd om barna i morens hjemland mens mor sitter i fengsel, bidrar til at mange utenlandske kvinner opplever soningen som ekstra belastende.⁶

Kvinneandelen i norske fengsler er omtrent fem-syv prosent av den totale populasjonen av innsatte. En konsekvens av dette er at kvinnelige innsatte i liten grad er synlige i kriminalomsorgens styringsdokumenter, utredninger og interne rapporter.

I 2015 utarbeidet en tverrfaglig arbeidsgruppe rapporten *Likeverdige forhold for kvinner og menn under kriminalomsorgens ansvar* for Kriminalomsorgsdirektoratet. Rapporten inneholder til sammen 54 forslag til tiltak for å bedre forholdene for kvinnelige innsatte i norske fengsler. I forbindelse med dette varslet Kriminalomsorgsdirektoratet at det i 2016 vil komme en strategi for bedring av forholdene for kvinner i fengsel. Strategien vil omfatte konkrete tiltak for å forbedre soningsforholdene for kvinner slik at alle innsatte, uavhengig av kjønn, kan få et likeverdig tilbud.

Sivilombudsmannen ser frem til å følge dette arbeidet.

² Kriminalomsorgen, *Likeverdige forhold for kvinner og menn under kriminalomsorgens ansvar*, 2015 og St.meld. nr. 37 (2007-2008) *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn (Kriminalomsorgsmelding)*.

³ Friestad, Christine og Hansen, Inger Lise Skog, *Levekår blant innsatte*, Fafo-rapport 429, 2004.

⁴ Amundsen, Marie-Lisbet, *Bak glemselens slør*, 2010, FONTENE Forskning 1/10, side 4-15.

⁵ Amundsen, Mary-Lisbet, *Kjønnforskjeller i psykisk helse i norske fengsler*, 2011, Nordisk tidsskrift for Helseforskning, nr. 2-2011, 7. årgang.

⁶ Kriminalomsorgen, *Likeverdige forhold for kvinner og menn under kriminalomsorgens ansvar*, 2015.

5 Generell informasjon om Bredtveit fengsel

Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt er et landsdekkende fengsel for domfelte, forvaringsdømte og varetektsfengslede kvinner. Totalt er det plass til 64 innsatte i fengselet. Avdelingen med høyt sikkerhetsnivå har plass til 45 innsatte. Avdeling Bredtveitveien 2 (avdeling B2) har lavere sikkerhetsnivå og har plass til 19 innsatte. Fengselet opplyste at hver innsatt har en egen celle.

I 2015 hadde fengselet en beleggsprosent på 94,8. Gjennomsnittlig domslengde for innsatte i Bredtveit fengsel var på besøkstidspunktet 4,9 år.

Avdelingen med høy sikkerhet er inndelt i følgende avdelinger:

Avdeling 1: Ordinær doms- og varetektsavdeling (14 plasser)

Avdeling 2: Motivasjons- og ansvarsavdeling (10 plasser)

Avdeling 3: Innkomstavdeling- og restriktivavdeling (12 plasser)

Avdeling 4: Motivasjon-, ansvars- og tillitsavdeling (9 plasser).

Fordelingen av innsatte mellom varetekt, dom og forvaring var per 18. februar 2016:

Dom: 41 personer

Forvaring: 3 personer

Varetekt: 19 personer.

6 Fysiske forhold og aktivitetstilbudet i fengselet

Bredtveit fengsel ble bygget i 1918 og i flere deler av bygget fremstår standarden som umoderne. Hovedbyggets vernestatus begrenser mulighetene for å gjøre bygget og cellene tilgjengelige for mennesker med nedsatt funksjonsevne, og det har ikke vært mulig å installere heis.

6.1 Celler og fellesrom

Størrelsen på de fleste cellene i fengselet er omtrent sju-åtte kvadratmeter, mens enkelte celler er opptil 15 kvadratmeter. Standard inventar på cellene er skrivebord, stol, speil, vask, kjøleskap, søppelbøtte, seng som er skrudd fast i gulvet og flammehemmende madrass. Alle cellene har eget toalett, unntatt på avdeling 4 hvor det er felles toalett og dusj i gangen.

6.2 Uteområder

Bredtveit fengsel ligger på en stor tomt. Hovedluftegården fremstår imidlertid som liten og dårlig tilrettelagt for annen aktivitet og mosjon enn ballspill. Det er et lite område med gress rundt et asfaltert område på størrelse med en håndballbane. To steder i luftegården kunne innsatte sitte under tak. I tillegg har fengselet en mindre luftegård som hovedsakelig ble brukt av de som av ulike grunner hadde behov for eller var pålagt å lufte alene eller ved lufting i forbindelse med arbeidsbedriften i fengselet.

Fengselet orienterte om at alle innsatte får minimum én time lufting hver dag og to timer om sommeren. De innsatte som ikke ønsker lufting, blir innlåst i den samme perioden.

Mulighet for fysisk aktivitet er viktig for innsattes velferd, og uteområdene bør legge til rette for og stimulere til aktiviteter i friluft. Et tilrettelagt uteområde vil være et godt tiltak for å forebygge både fysiske og psykiske plager hos innsatte. Det pekes i denne sammenheng også på at Bredtveit er et fengsel med mange innsatte som soner lange dommer, inkludert forvaringsdommer. Gruppen av innsatte i fengselet er bredt sammensatt og mange har store helseutfordringer. Tilrettelegging for fysisk aktivitet og sosial samhandling med andre innsatte i utetiden er sentralt i et forebyggings- og rehabiliteringsperspektiv. Muligheten for fysisk aktivitet fremstår som klart dårligere ved dette fengselet enn ved flere av de større fengslene for mannlige innsatte som forebyggingsenheten har besøkt. Også helsetjenesten ved fengselet ga uttrykk for at uteområdene begrenset mulighetene for å jobbe med forebyggende helsetjenester.

Anbefaling

- Fengselet bør sikre at de innsatte har tilgang til et uteområde som legger til rette for allsidig aktivitet og mosjon.

6.3 Aktivitetstilbudet i fengselet

Kvinner i fengsel har ofte en rekke levekårsproblemer, inkludert liten eller ingen erfaring fra arbeidslivet. I en levekårsundersøkelse fra 2002 kom det fram at kun én av tre kvinner var i arbeid ved inntsettelsen.⁷ Arbeidstilbudene til kvinner i fengsel har likevel tradisjonelt vært

⁷ Skardhamar, Torbjørn, *Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler*, 2002, K-serien nr. 1/2002.

kjønnsstereotypiske, som systue, rengjøring og matlaging, og i mindre grad sikret kvinnelige innsatte arbeidstrening og kvalifisering for arbeidsmarkedet.⁸

I følge tall fra fengselet var 78 prosent av de innsatte aktivisert i 2015. Tallet omfatter både innsatte som er sysselsatt halv dag og hel dag. Flere innsatte var i arbeid deler av dagen og på skole resten av dagen.

Arbeids- og kompetansehevede tiltak

Innsatte får opplæring og deltar i utvikling av håndverksprodukter som omfatter søm, trearbeid og annet håndverk. De får også opplæring og arbeidstrening på hovedkjøkkenet, avdelingskjøkkenene, vaskeri, renhold og grøntskjøtsel. Innsatte kan også få kursbevis knyttet opp mot videregående skole (første og tredje år). Kursbevisene er med utgangspunkt i kompetansemål i design og håndverk, restaurant og matfag, bygg og anleggsteknikk. Det er etablert samarbeid mellom arbeidsdriften og Grønland voksenopplæringscenter om undervisning i engelsk som ledd i arbeidsdriften.

Kjøkkenet og vaskeriet sysselsatte to innsatte hver og biblioteket sysselsatte én innsatt.

Innsatte som hadde gjennomgått NAVs anleggsgartnerkurs hadde ansvar for å holde uteområdene i orden. Hver avdeling hadde en innsatt med hovedansvar for vask av ulike fellesområder. Det ble opplyst at NAV finansierer flere kurs for innsatte, herunder anleggsgartnerkurs, baristakurs, hundekurs, samt truck- og liftførerkurs.

Skoletilbud

Grønland voksenopplæringscenter holder undervisning på alle trinn, studieforberedende fag og fellesfagene til yrkesfag, design og håndverk, herunder frisørfag, matfag og musikk. Tre innsatte deltok på kurs i entreprenørskap.

Flere innsatte uttrykte at de var fornøyde med skoletilbudet.

Fritidstilbud

Det lages en ukentlig aktivitetsplan for de innsatte. Denne lages i samarbeid av fritidsleder, tilbakeføringskoordinator, bibliotekar, skole, NAV og arbeidsdrift. Aktivitetene omfatter tilbud om kor, gym, fotokurs, «røverradio» og kurs i mindfulness. Forebyggingsenheten besøkte også et godt utstyrt bibliotek, der det også ble arrangert mindre konserter og foredrag.

Det så ut til å være godt samarbeid innad i fengselet for å sikre variasjon i aktivitetstilbudet.

Det fremstod også som at fengselet arbeidet systematisk for å tilby aktivitet til de som hadde ulike former for restriksjoner eller som av andre grunner ikke selv oppsøkte aktivitetstilbudet. Flere ansatte påpekte imidlertid at lav bemanning skapte utfordringer med å ivareta innsatte med særlige behov og som kunne ha behov for å aktiviseres alene.

Noen avdelinger hadde omfattende tilgang til treningsområdet, mens det på andre avdelinger kun var seks innsatte om gangen som fikk delta på treninger på lørdager og søndager. Dette innebar at ikke alle som ønsket å trene fikk mulighet til det.

⁸ St. meld. Nr. 37 (2007-2008) *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*. Her ble det blant annet påpekt at «Det må legges bedre til rette for at kvinner tilbys variert arbeid og aktiviteter».

7 Særlig sårbare grupper

Bredtveit fengsel har mange innsatte som av ulike grunner kan være særlig sårbare. Under besøket opplyste fengselet at det opprettes egne koordineringsteam for de innsatte som de av ulike grunner anser som særlig sårbare. Koordineringsteamene er tverrfaglige og settes sammen ut ifra den enkelte innsattes behov. Eksempelvis kan et koordineringsteam bestå av en sosionom, en bibliotekar, en verksmester og en skoleansvarlig.

Under besøket hadde forebyggingsenheten spesielt fokus på noen grupper.

Innsatte med psykiske lidelser

Fengselets ledelse påpekte at flere innsatte enn før har alvorlige psykiske lidelser når de kommer til fengselet. Økt risiko for selvmordsforsøk eller selvskading var noen av utfordringene som ble trukket fram. Flere ansatte opplevde at de mangler ressurser og kompetanse til å håndtere de som har de mest alvorlige psykiske lidelsene. Se nærmere omtale om psykisk helse under kapittel 11.2.

Mødre

Fengselet oppga at det på besøkstidspunktet var to innsatte med daglig omsorg for barn. Det var, ifølge fengselet, betydelig flere som hadde barn, men som ikke hadde daglig omsorg. Flere innsatte hadde samvær med barn etter avtale med barnevernet.

Ved besøk av egne barn benyttes enten et besøksrom eller en besøksleilighet. Se nærmere beskrivelse i kapittel 13.

Unge kvinner

Fengselet oppga at mindreårige ikke soner i fengselet. I forbindelse med rettsforhandlinger i Oslo-området har det i kortere perioder forekommet at fengselet har hatt mindreårige innsatte. I slike tilfeller har fengselet et tett samarbeid med ungdomsenheten der den mindreårige sitter i varetekt.

Utenlandske kvinner

På besøkstidspunktet var det 25 innsatte med utenlandsk bakgrunn. 13 var utenlandske borgere som skulle utvises til hjemlandet etter endt soning. Det var tilsammen 12 nasjonaliteter representert i fengselet under besøket.

Den mest åpenbare sårbarhetsfaktoren for mange utenlandske kvinner er manglende språkkompetanse. Utenlandske innsatte vil også i mange tilfeller stille svakere fordi de har lavere kunnskap om norsk regelverk, rettigheter og klagemuligheter.

For nærmere omtale av informasjon til utenlandske kvinner, se kapittel 12.2.

Personer med nedsatt funksjonsevne

Under forebyggingsenhetens besøk var det ingen innsatte med behov for tilrettelagt celle. Det ble imidlertid konstatert at hovedbygget ikke er tilrettelagt for innsatte med nedsatt funksjonsevne. Byggets vernestatus utelukker en del nødvendige moderniseringer, inkludert installering av heis.

Fengselet oppga at en innsatt med nedsatt funksjonsevne mest sannsynlig ville bli plassert på lavsikkerhetsavdelingen på avdeling B2, som i større grad er egnet for personer med nedsatt funksjonsevne, eller i et annet fengsel.

Det kom frem at det tidligere har blitt plassert bevegelsehemmede innsatte på den restriktive avdelingen i byggets øverste etasje. I slike tilfeller skal den innsatte ha blitt båret av betjentene når vedkommende skulle ut av avdelingen. Dette fremstår som en uverdigg situasjon for den innsatte og vil også være kritikkverdig av hensyn til brannsikkerhet.

I FNs standard minimumsregler for behandling av innsatte (Mandela-reglene) blir det presisert at det må sikres at innsatte som har fysiske, mentale eller andre hemninger har full tilgang til likeverdige soningsforhold.⁹

Transpersoner¹⁰

I et internasjonalt perspektiv er situasjoner som visitasjon, urinprøvetaking, valg av avdelinger samt vold og trakassering kjente problemstillinger når det gjelder transpersoner, og de anses derfor som en sårbar gruppe med økt risiko for blant annet selvisolasjon.

Det var på besøkstidspunktet ingen transpersoner som sonet i Bredtveit fengsel, og det er i følge fengselet svært sjelden at transpersoner kommer til soning. Det ble videre opplyst at fengselet anerkjenner at det kan være spesielle utfordring for transpersoner i fengsel, men at det ikke er utarbeidet særlige rutiner for hvordan de skal behandles ved eventuell innsettelse i Bredtveit fengsel.

Anbefaling

- Innsatte med bevegelsehemning som må sone på en høysikkerhetsavdeling, bør sikres likeverdige soningsforhold som andre innsatte.

⁹ FNs standard minimumsregler for behandling av innsatte (Mandela-reglene) vedtatt av FNs generalforsamling 17. desember 2015, se regel 5 nr. 2.

¹⁰ Transpersoner er et samlebegrep som inkluderer alle «kjønnsoverskridere» - fra transvestitter, som tidvis kler seg om, til dem som hele eller det meste av tiden lever i et kjønnsuttrykk som samsvarer med deres opplevde kjønnsidentitet - og til dem som har så stort ubehag med å leve i det kjønnet de ble tildelt ved fødselen at de må endre dette ved hormonell og/eller kirurgisk hjelp (Kilde: Forbundet for transpersoner i Norge).

8 Inngripende tvangstiltak

I henhold til straffegjennomføringsloven § 38 kan kriminalomsorgen ta i bruk sikkerhetscelle for:

- a) å hindre alvorlige angrep eller skade på person, herunder for å hindre en innsatt i å skade seg selv,
- b) å hindre iverksettelse av alvorlige trusler eller betydelig skade på eiendom eller,
- c) å hindre rømning eller unnvikelse fra fengsel.

Tiltaket kan bare benyttes dersom forholdene gjør det strengt nødvendig og dersom mindre inngripende tiltak forgjeves har vært forsøkt eller åpenbart vil være utilstrekkelig. Det skal fortløpende vurderes om det er grunnlag for å opprettholde tiltaket.

Bruk av sikkerhets seng er hjemlet i straffegjennomføringsloven § 38 om bruk av tvangsmidler. Sikkerhets seng innebærer at personen er fastspent i en seng med reimer på armer og ben. Dette er et svært inngripende tiltak. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) har understreket at bruk av sikkerhets seng utgjør en høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling og bruken av slike tiltak tilsier streng lovlighetskontroll og kontroll av det faktiske grunnlaget for inngrepet og gjennomføringen.¹¹ Mandela-reglene fastsetter også strenge vilkår for denne typen inngrep.¹²

I kriminalomsorgens retningslinjer til lov og gjennomføring av straff står følgende:

«Sikkerhetscelle og sikkerhets seng må ikke brukes over lengre tidsrom enn absolutt påkrevet, og den innsatte skal få nødvendig tilsyn og pleie. Den innsatte skal ha tilsyn av tilsatte minst en gang per time, og kontinuerlig tilsyn bør vurderes. Den innsatte skal i tillegg få tilsyn av helsepersonell minst en gang om dagen. Leder av fengselet skal daglig gjøre seg kjent med tilstanden, og det skal fortløpende vurderes om bruken av tvangsmidler kan innstilles».¹³

8.1 Bruk av sikkerhetscelle

Bredtveit fengsel har to sikkerhetsceller. I den ene sto det en sikkerhets seng som det ble opplyst at blir fjernet dersom det er behov for to sikkerhetsceller samtidig.

Cellene var omtrent 6 kvadratmeter i størrelse og renholdet var tilfredsstillende på besøkstidspunktet. Det var godt lysinnfall fra vindu og lys i taket som kunne dimmes. Både temperatur og luftkvalitet var tilfredsstillende. Takbelysningen kunne dempes om natten og det ble registrert god fargekontrast mellom vegg og gulv. Dette er viktig for å forebygge at innsatte blir desorientert. Det var montert en calling-knapp inne på cellene for å varsle ansatte og det ble under besøket konstatert at denne fungerte. Toalettet var nedsenket i gulvet.

Det var en enkel madrass på gulvet og en smal åpning i døren for innsyn og samtale. Gjennom et stort tilsynsvindu på veggen i sikkerhetscelle 1 hadde den innsatte mulighet til å se en klokke. Denne løsningen er positiv, ettersom tap av tidsfølelse kan forsterke den psykiske belastningen ved isolasjon.

¹¹ EMDs dom i *Julin v. Estonia*, avsagt 29. mai 2012, klagenr. 16563/08, 40841/08, 8192/10 og 18656/10.

¹² Mandela-reglene, regel 47 og 48.

¹³ Retningslinjer til lov om gjennomføring av straff mv (straffegjennomføringsloven) og til forskrift til loven, side 130.

Sikkerhetscellene var plassert to etasjer under avdeling 3, der det oftest ble overført innsatte til sikkerhetscelle fra. Forebyggingsenheten ble fortalt at den forsterkede cellen på avdeling 3 (se nærmere omtale under kapittel 8.3) var et av de lempeligere tiltakene fengselet bruker for å redusere bruken av sikkerhetscelle.

Avkledningssituasjoner

Innsatte blir rutinemessig avkledd og visitert før innsettelse på sikkerhetscelle. Fengselet syntes å ha stor bevissthet om at situasjoner som krever avkledding kan utgjøre en stor belastning på innsatte som kan ha traumer etter tidligere seksuelle overgrep. Samtidig ble det påpekt at det i enkelte tilfeller ble vurdert å være sikkerhetsmessig behov for å ha en mannlig betjent tilstede under visitasjon til sikkerhetscelle.

Visitasjon kan være begrunnet når innsettelse skjer på bakgrunn av fare for alvorlig skade på person eller for selvmord. Full visitering bør kun finne sted på grunnlag av en individuell vurdering og denne bør fremgå av tilsynsloggen. I tilsynsloggen bør det også fremkomme hva innsattes klær ble erstattet med.

Det fremkom av tvangsprotokollene at det har forekommet at mannlige betjenter har vært med på å avkle en innsatt som ikke ville ta av klærne frivillig. Dette ble gjort sammen med kvinnelige betjenter.

Det fremgikk også at mannlige ansatte i et tilfelle hadde tilsyn med en innsatt som lå uten klær i sikkerhetsseng. I dialog med fengselet kom det fram at innsatte aldri skal være nakne i sikkerhetsseng og at denne hendelsen var et brudd på rutinene. Ved et annet tilfelle hadde en mannlig ansatt bistått ved bruk av bekken til innsatte i sikkerhetsseng. Selv om sikkerhetsmessige eller ressursmessige grunner kan foreligge for slike avgjørelser, understrekes det at slike situasjoner vil kunne være traumatiske og innebære en risiko for umenneskelig behandling.

Bruk av sikkerhetsskjortel

Forebyggingsenheten ble vist en sikkerhetsskjortel med rivesikkert stoff, som kan brukes i tilfeller hvor de innsattes ordinære klær må fjernes på grunn av fare for selvskading eller selvmordsforsøk. Dette er i tråd med forebyggingsenhetens tidligere anbefalinger om å hindre at innsatte med selvmordsrisiko sitter nakne på sikkerhetscellen. Slike plagg bør imidlertid utelukkende anvendes som en siste utvei etter en konkret vurdering av selvmordsfare. Dette er plagg som dekker sentrale deler av kroppen, men som i liten grad fremstår som klær. Klærne kan oppleves som stigmatiserende og nedverdiggende for mennesker som ikke har ønsker om å skade seg selv. Det understrekes derfor at slike rivesikre sikkerhetsklær ikke bør benyttes som en rutine. Helsetjenesten involveres som hovedregel når en innsatt skal ut av sikkerhetscelle og tilbake til sin egen celle.

Omfang og varighet

Det ble fattet syv vedtak om bruk av sikkerhetscellen i 2015. Tre av disse vedtakene gjaldt samme innsatt, som først ble overført til sikkerhetscelle for så å bli overført til sikkerhetsseng etter å ha skadet seg selv under oppholdet på sikkerhetscellen. Innsatte ble ved alle tre tilfeller tilbakeført til sikkerhetscelle fra sikkerhetsseng før tilbakeføring til avdeling. I perioden fra 1.januar 2016 fram til besøkstidspunktet i mars 2016 ble det fattet ett vedtak om bruk av sikkerhetscelle.

I følge protokollen varte oppholdene på sikkerhetscelle fra i underkant av 24 timer til 48,5 timer. Ved alle syv vedtak ble det protokollført hvilke lempeligere tiltak fengselet hadde forsøkt først.

Gjennomgang av tilsynsloggen tydet på at det ble gjennomført tilsyn i tråd med kravet som angis i retningslinjene til straffegjennomføringsloven om tilsyn minst en gang i timen.¹⁴

Anbefaling

- Full visitering ved innsettelse på sikkerhetscelle bør finne sted på grunnlag av en individuell vurdering som bør fremgå av tilsynslogg. Dersom det vurderes at innsatte ikke kan beholde sine egne klær på sikkerhetscellen, bør det i tilsynsloggen også fremkomme hva innsattes klær ble erstattet med.

8.2 Bruk av sikkerhetsseng

I sikkerhetscelle 2 var det montert en sikkerhetsseng. Denne kunne tas ut ved behov og da vil cellen fungere som en ordinær sikkerhetscelle.

I følge fengselet var det kontinuerlig tilsyn ved bruk av sikkerhetssengen. Dette ble bekreftet av tilsynsloggene. Det forsøkes, i følge fengselet, å legge til rette for prating under oppholdet i sikkerhetssengen, helst med en ansatt den innsatte kjenner og har tillit til. Selve sikkerhetssengen så ren og ny ut. Sikkerhetscelle 2 hadde ikke tilgang til klokke. Denne cellen ble imidlertid sjelden brukt utover bruk av sikkerhetsseng da det skal være kontinuerlig tilsyn.

Omfang og varighet

Gjennomgang av vedtakene viser at sikkerhetssengen ble brukt til sammen tre ganger i 2015, for den samme innsatte. I alle tilfellene var vedkommende blitt lagt i sikkerhetsseng etter opphold på sikkerhetscelle.

De tre belteleggingene varte fra noen timer til i underkant av 42 timer. Det fremkom at fengselet, i tråd med regelverket, hadde sendt en begjæring til Kriminalomsorgen region øst om fortsatt bruk av sikkerhetsseng utover 24 timer. Et så langvarig opphold i sikkerhetsseng er like fullt svært bekymringsfullt.

Gjennomgang av tilsynslogg viste at kravet om kontinuerlig tilsyn var fulgt.

8.3 Utelukkelse fra fellesskapet som forebyggende tiltak

Ifølge straffegjennomføringsloven § 37 kan fengselet beslutte at en innsatt helt eller delvis skal utelukkes fra fellesskapet med andre innsatte dersom det er nødvendig for å hindre at innsatte fortsetter å påvirke miljøet i fengselet på en særlig negativ måte, hindre innsatte i å skade seg selv eller øve vold eller fremsette trusler mot andre, hindre betydelig materiell skade, hindre straffbare handlinger, for å opprettholde ro, orden og sikkerhet eller dersom den innsatte ønsker det selv. Hel eller delvis utelukkelse etter første ledd skal ikke opprettholdes lenger enn nødvendig, og det skal skje en fortløpende vurdering av om det fortsatt er grunnlag for utelukkelsen. Det skal alltid fattes vedtak ved utelukkelse fra fellesskapet.

Begrensninger i, eller utelukkelse fra, det alminnelige daglige fellesskap kan bare vedtas hvis vilkårene i straffegjennomføringsloven §§ 17 annet ledd, 29 annet ledd, 37, 38, 39 eller 40 annet ledd bokstav d er oppfylt. Dette følger av en tolkning av straffegjennomføringsloven § 17 første ledd, og er

¹⁴ Retningslinjer til lov om gjennomføring av straff mv (straffegjennomføringsloven) og til forskrift til loven, fastsatt av Kriminalomsorgens sentrale forvaltning 16. mai 2002, revidert 27. oktober 2008, punkt 3.41.

bekreftet i Kriminalomsorgsdirektoratets retningslinjer, punkt. 3.15.17. I tilfeller der innsatte soner under forhold som i realiteten tilsvarer hel eller delvis utelukkelse fra fellesskap, i tiden det normalt avvikles fellesskap ved fengselet, skal det fattes vedtak om hel eller delvis utelukkelse fra fellesskap.

I Mandela-regel 44, defineres isolasjon («solitary confinement») slik:

«For the purpose of these rules, solitary confinement shall refer to the confinement of prisoners for 22 hours or more a day without meaningful human contact. Prolonged solitary confinement shall refer to solitary confinement for a time period in excess of 15 consecutive days.»

Det følger av regel 43 bokstav b, at isolasjon som overstiger 15 døgn, skal være forbudt. Bakgrunnen for tidsgrensen er forskningsfunn om at isolasjonsskader kan bli irreversible etter dette.

Det norske lovverket tillater i dag bruk av hel utelukkelse fra fellesskapet i inntil ett år av gangen. I den grad hel utelukkelse fra fellesskapet utgjør isolasjon («solitary confinement»), slik dette er definert i Mandela-reglene, bør det foretas en ny vurdering av forholdet mellom Mandela-reglene og straffegjennomføringsloven § 37. Sivilombudsmannen vil følge dette opp overfor Justis- og beredskapsdepartementet.

Ventecelle på avdeling 3

Utelukkelse fra fellesskap foregikk normalt på innsattes egen celle. Avdeling 3, som er en mottaksavdeling, hadde en såkalt ventecelle. Denne cellen hadde kun en plastmadrass plassert på en trebenk og et bord som var faststøpt i gulvet. Cellen hadde ikke toalett og den innsatte måtte ringe betjentene for å bli ført til toalettet. Etter det opplyste ble cellen benyttet som et mindre inngripende alternativ til sikkerhetscelle, eller i kortere tidsrom ved innkomst eller interne flyttinger i fengselet. Selv om ventecellen ikke er utformet som en sikkerhetscelle, tilsier utformingen at cellen bør benyttes for så kort tid som mulig.

Rettsikkerhet ved saksbehandling

2015

Fengselet oppga i forkant av besøket at i 2015 ble det fattet til sammen 51 vedtak om enten hel eller delvis utelukkelse fra fellesskapet etter § 37. En dokumentgjennomgang viste at det manglet 8 vedtak. Dersom innsatte ikke har mottatt skriftlig underretning om vedtak og begrunnelsen for inngrepet, utgjør dette en alvorlig rettsikkerhetssvikt.

Videre oppga fengselet at det i 2015 ikke var fattet vedtak om hel utelukkelse som oversteg 14 dager. Forebyggingsenhetens gjennomgang av opphørsvedtakene viste imidlertid at en innsatt ble utelukket fra fellesskapet i medhold av straffegjennomføringsloven 37første ledd bokstav e, i til sammen 18 dager. Ettersom det manglet flere vedtak kan det ikke utelukkes at flere vedtak har oversteget 14 dagers-fristen.

Det understrekes at langvarig isolasjon er meget inngripende og kan bidra til helseskader. I tråd med den europeiske torturforebyggingskomiteens (CPT) anbefalinger bør det i tilfeller med langvarig

isolasjon utarbeides en plan for å få endret situasjonen som førte til at den innsatte ble utelukket fra fellesskapet.¹⁵

2016

For 2016 oppga fengselet at det var fattet til sammen 7 vedtak om hel eller delvis utelukkelse fra fellesskapet etter § 37 i forkant av forebyggingsenhetens besøk. To av disse vedtakene oversteg 14 dager, i følge fengselet.

Forebyggingsenhetens gjennomgang viste at det det var fattet tilsammen 8 vedtak for denne perioden. Gjennomgangen viste videre at kun 1 av disse vedtakene oversteg 14 dager. Dette tyder på at deler av den etterspurte dokumentasjonen manglet.

Mangler i vedtakene

Av de vedtakene som ble mottatt og gjennomgått for 2015 og 2016, ble det avdekket enkelte mangler. Dette omfattet tilfeller av manglende opphørsvedtak, manglende underskrift fra leder og at datoene på opphørsvedtakene ikke stemte overens med datoene på vedtakene.

På denne bakgrunn bør Bredtveit fengsel gjennomgå sine vedtaksrutiner.

Anbefalinger

- Det bør alltid fattes opphørsvedtak når en hel eller delvis utelukkelse fra fellesskapet avsluttes.
- Fengselet bør gjennomgå sine vedtaksrutiner for å sikre at alle vedtak blir fattet på en korrekt måte.

¹⁵ Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), CPT Standards, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2015, side 34–35.

9 Ivaretagelse av sikkerhet og trygghet

Under forebyggingsenhetens besøk ble rutiner for forebygging av selvmord og selvskading undersøkt. Det samme ble forebygging og håndtering av vold og konflikter. Det ble også sett nærmere på hvordan fengselet håndterte at cirka halvparten av betjentene ved kvinnefengselet er menn.

9.1 Rutiner for forebygging av selvmord og selvskading

I Helsedirektoratets handlingsplan for forebygging av selvmord og selvskading 2014-2017 fremkommer det at innsatte i fengsel har nesten åtte ganger høyere forekomst av selvmord enn den øvrige befolkning. Risikoen er særlig høy under varetekt.

Det var ingen selvmord i fengselet i 2015, men fire selvmordsforsøk, som til sammen gjaldt to personer. Totalt seks personer var registrert med til sammen 26 selvskadingshendelser i 2015.

Fengselet oppga at helseavdelingen gjør en kartlegging av den innsattes helsesituasjon i inkomstsamtalen med innsatte. Denne tas som regel på første eller andre virkedag etter innkommst i fengselet. Deretter vurderes eventuelle behov for videre tiltak. Dette ble bekreftet av helsetjenesten og fremkom også av mange av samtalene med de innsatte. Fengselet har laget en tiltaksliste for forebyggende tiltak mot selvmord. Denne er primært en oversikt over alle eksisterende tiltak.

Flere innsatte bekreftet fengselets rutiner om spørsmål om psykisk helse i inkomstsamtalen med helsetjenesten. Enkelte fortalte også at de hadde jevnlig kontakt med en psykolog.

Ved mistanke om selvmordsrisiko ble det fremholdt at de ansatte har hyppige tilsyn, tett oppfølging og samtaler med vedkommende. Åpen celledør ble også benyttet i enkelte tilfeller. Ved antatt høy risiko flyttes innsatte til egen ventecelle på avdeling 3. Denne vurderes som bedre egnet for overvåking og samtidig mindre belastende enn sikkerhetscelle. Se nærmere omtale om sikkerhetscellen under kapittel 8.1.

I kriminalomsorgens egen forskning kommer det fram at samtaler med innsatte trolig er det viktigste forebyggende tiltaket.¹⁶ Det er grunn til å tro at de ansatte på Bredtveit ivaretar dette på en god måte.

9.2 Følelse av trygghet

I samtaler med både innsatte og ansatte fremkom det at det fra tid til annen oppstår konflikter.

Fengselet har opplyst at i løpet av 2015 og fram til besøkstidspunktet i mars 2016 var registrert 20 hendelser med vold og trusler mellom innsatte som har medført rapportering. Det er i følge fengselet nulltoleranse mot mobbing. Ved konflikter mellom innsatte skrives hendelsesrapporter og det tas avhør. I tillegg kan det bli utført en samtale mellom en betjent og de to involverte innsatte, samt at det vil bli vurdert om én av de innsatte skal flyttes for å sikre ro og orden. Fengselet opplyste at saker av alvorlig karakter alltid anmeldes til politiet.

¹⁶ Hammerlin, Yngve, *Selvmord og selvmordsnærhet i norske fengsler - Selvmordsforebyggende arbeid i fengsel*, 2009, Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS.

Forebyggingsenhetens funn under besøket tydet på at de fleste innsatte følte seg trygge i fengselet. Tidligere konflikter mellom innsatte så ut til å være løst, enten ved at innsatte som skapte utrygghet var blitt flyttet eller ved hjelp av trekantsamtale. Bruken av trekantsamtaler for å løse konflikter mellom innsatte er i tråd med Mandela-reglene, som oppfordrer til ulike type konfliktløsning for å forhindre at uenigheter mellom innsatte kommer ut av kontroll.¹⁷

Ansattes tilstedeværelse i fellesskapet er et viktig tiltak for å redusere faren for konflikter mellom innsatte og dermed bidra til økt sikkerhet på avdelingen, samt følelse av trygghet hos de innsatte. I følge fengselet skal betjentene være tilstede i fellesskapet i avdelingene. Forebyggingsenhetens funn tydet på at de ansatte ikke var like mye til stede i alle avdelingene. Det ble ikke funnet indikasjoner på at innsatte følte seg utrygge på grunn av ansatte.

Det ble etterspurt skriftlige rutiner for håndtering av mistanke eller klager om vold, overgrep eller seksuell trakassering i fengselet. Fengselet oppga at slike rutiner var innarbeidet, men at disse ikke var skriftlige. For å sikre likebehandling av mistanker eller klager bør det foreligge skriftlige rutiner.

Kontaktbetjent

De fleste innsatte oppga å ha et tilfredsstillende forhold til sin kontaktbetjent. Samtidig var det noen som var usikre på om de hadde kontaktbetjent eller usikre på rollen til denne. Dette er uheldig for de det gjelder, ettersom kontaktbetjenten har en viktig rolle overfor innsatte. Det er viktig at fengselet forsikrer seg om at alle innsatte har forstått rollen til kontaktbetjentene og hvordan de kan bistå dem i hverdagen.

Det var ingen indikasjon på at det var problematisk for de kvinnene som hadde en mannlig kontaktbetjent, men enkelte opplevde det som vanskelig å bytte kontaktbetjent om man ønsket det.

Anbefalinger

- Fengselet bør utarbeide skriftlige rutiner for håndtering av klager knyttet til vold, trusler, overgrep eller seksuell trakassering.
- Det bør sikres at alle innsatte har en kontaktbetjent og at de innsatte har forstått rollen og oppgavene til sin kontaktbetjent.

9.3 Mannlige betjenter i et kvinnefengsel

Forskynningen i maktforhold som oppstår mellom mennesker når noen fratras friheten, kan av ulike grunner gjøre kvinner ekstra utsatte. Som det fremkommer i kapittel 4 har mange kvinnelige innsatte blant annet tidligere vært utsatt for overgrep og ulike former for seksuell utnyttelse. For kvinner som har opplevd overgrep eller har vært tilknyttet prostitusjon, kan andelen mannlige betjenter være spesielt utfordrende. Ulikhet i maktforhold mellom kvinner og menn er bakgrunnen for at Mandela-reglene slår fast at kvinnelige ansatte skal være ansvarlige for kvinnelige innsatte.¹⁸ På Bredtveit er nesten halvparten av fengselsbetjentene er menn.

I de europeiske torturforebyggingskomiteens standarder (CPT) fremkommer det at av hensyn til blant annet normalitetsprinsippet kan det være en fordel at det finnes både kvinnelige og mannlige betjenter i fengsler. Samtidig presiserer CPT standardene følgende:

¹⁷ Mandela-reglene, regel 38 nr. 1.

¹⁸ Mandela-reglene, regel 81 nr. 3.

«[...] persons deprived of their liberty should only be searched by staff of the same gender and that any search which requires an inmate to undress should be conducted out of the sight of custodial staff of the opposite gender»¹⁹.”

Under besøket ble det lagt vekt på å undersøke hvilke rutiner fengselet hadde for å sikre de innsatte mot å bli satt i ubehagelige eller nedverdiggende situasjoner med mannlige betjenter og som beskyttet dem mot overgrep. Det vises i denne sammenheng også til FNs regler for behandling av kvinnelige innsatte og ikke-frihetsberøvende tiltak for kvinnelige lovbrøyttere (Bangkok-reglene), som understreker viktigheten av å utarbeide og implementere gode retningslinjer og regelverk for ansatte som arbeider med kvinnelige innsatte.²⁰

Forebyggingsenheten la særlig vekt på å undersøke fengselets rutiner i de tilfellene der innsatte kunne komme i særlig sårbar situasjon overfor en mannlig ansatt, som for eksempel under visitering, urinprøvetaking eller opphold i sikkerhetscelle og sikkerhetsseng.

Ledelsen i fengselet fremhevet at det ble lagt stor vekt på opplæring av mannlige nyansatte i opptreden overfor kvinnelige innsatte. Det ble understreket at dersom man var kjent med at en nyinnsatt hadde overgrepshistorie, ville vedkommende først måtte forholde seg til mannlige betjenter etter noe tid, når det ble vurdert at den innsatte ikke ville oppleve dette som utrygt.

Internasjonale normer slår entydig fast at visitering kun skal utføres av personell av samme kjønn.²¹

Av retningslinjene til straffegjennomføringsloven fremkommer det også at:

«Kroppsvisitasjon bør utføres av tilsatt av samme kjønn som den innsatte. Dersom visitasjonen må gjennomføres av en person av motsatt kjønn, skal en annen tilsatt være tilstede ved visitasjonen.»²²

Det samme fremkommer i St. meld. nr. 37 (2007-2008) *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*²³.

Funn under besøket indikerte at fengselet utviser varsomhet overfor innsatte når det gjelder visitasjon og urinprøving. Ingen innsatte som forebyggingsenheten snakket med, hadde vært visitert av en mannlig betjent, og ingen innsatte uttrykte betenkeligheter med at det arbeidet mannlige betjenter i fengselet eller at dette gjorde dem utrygge. Flere som hadde mannlig kontaktbetjent, opplevde dette i seg selv som positivt.

Bruk av mannlige betjenter i tvangssituasjoner

For opphold på sikkerhetscelle og sikkerhetsseng var det mer uklart hvordan rutineene ble praktisert. Gjennomgang av tilsynsloggen viste ett tilfelle hvor en mannlig ansatt assisterte med bekken til en innsatt som var fastspent til sikkerhetssengen. Det fremkom ikke av tilsynsloggen om det også var kvinnelig betjent til stede. I følge tilsynsloggen hadde det også forekommet at både mannlige og kvinnelige ansatte bidro ved avkledning av innsatte i forbindelse med innsettelse på sikkerhetscelle.

¹⁹ CPT Standards, side 94, avsnitt 23

²⁰ FNs regler for behandling av kvinnelige innsatte og ikke-frihetsberøvende tiltak for kvinnelige lovbrøyttere (Bangkok-reglene), vedtatt av FNs generalforsamling 21. desember 2010, A/RES/65/229, se regel 31.

²¹ Se Mandela-reglene, regel 81 nr. 3 og Bangkok-reglene, regel 19.

²² Retningslinjer til lov om gjennomføring av straff mv (straffegjennomføringsloven) og til forskrift til loven, fastsatt av Kriminalomsorgens sentrale forvaltning 16. mai 2002, revidert 27. oktober 2008, punkt 3.31.

²³ St.meld.nr. 37 (2007-2008) *Straff som virker-mindre kriminalitet-tryggere samfunn*, side 151.

Anbefaling

- Det bør sikres at det alltid er en kvinnelig ansatt tilstede under tilsyn i forbindelse med bruk av sikkerhetsseng og at kun kvinnelige ansatte bistår i intime situasjoner og i situasjoner der den innsatte er naken.

10 Rutiner ved innlåsing og innkomst

10.1 Innlåsingsrutiner

Avdeling 3 og avdeling 1 hadde strenge innlåsingsrutiner i helgene. Lørdag og søndag ble cellene låst opp kl. 11.15 og låst igjen kl. 16.30. Innsatte på disse to avdelingene fikk dermed kun fem timer og 15 minutter utetid fra cella på lørdager og søndager. Dette er langt under anbefalinger i internasjonale retningslinjer. Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT) påpeker i sine standarder at innsatte burde få minst åtte timer utetid fra celle i løpet av en dag.²⁴

Årsaken som ble oppgitt for den lange innlåsingstiden i helgene, var at fengselet ikke hadde midler til å øke bemanningen etter omlegging til ny turnus for to-tre år siden.

Ut ifra et forebyggingsperspektiv kan manglende aktivisering og menneskelig kontakt utgjøre en risiko for innsattes helse, velferd og soningsprogresjon.

Anbefaling

- Fengselet bør umiddelbart iverksette tiltak som sikrer at alle innsatte som ikke er ilagt restriksjoner, har anledning til å tilbringe minst åtte timer utenfor cellen hver dag, inkludert i helgene.

10.2 Avdeling 3

Alle innsatte starter soningen i avdeling 3. Avdelingen har tolv celler i tillegg til en ekstra ventecelle, som kun brukes midlertidig og ikke inngår i det totale antallet plasser ved fengselet. Se nærmere beskrivelse av ventecellen i kapittel 8.3.

I et normalt soningsforløp ved Bredtveit fengsel vil en innsatte bli overført fra avdeling 3 til avdeling 1, deretter til avdeling 2 og til slutt til avdeling 4, som er en tillitsavdeling. På avdeling 4 har de innsatte økt frihet både innenfor og utenfor fengselet.

Etter visitering og registrering ved innkomst blir de innsatte ført til avdeling 3 hvor de vil oppholde seg inntil det blir ledig plass på en av fengselets andre avdelinger. Denne perioden varierer fra én dag til uker.

Avdeling 3 er også en restriktiv avdeling. Dette innebærer at både de som har behov for forsterket tilsyn, oftest på grunn av psykiske lidelser, og de som er utelukket fra fellesskapet på grunn av regelbrudd, plasseres på denne avdelingen. Dette innebærer en del uro på avdeling 3 som roping og banking i vegger og dører. Avdeling 3 har flere ansatte på vakt enn de øvrige avdelingene

Så lenge innsatte ikke har restriksjoner eller er for psykisk syke, kan de delta på skole og arbeid i fengselet mens de er plassert på avdeling 3.

Under forebyggingsenhetens besøk kom det tydelig fram at kombinasjonen av nyankomne og de mer ressurskrevende innsatte med omfattende tilsynsbehov på samme avdeling, er en situasjon som skaper utrygghet og usikkerhet blant innsatte. Det kom fram at flere hadde opplevd det som tungt å

²⁴ CPT Standards, side 17, avsnitt 47.

starte soningen under slike forhold. Det kom også frem at nødvendig oppfølging av krevende innsatte til tider sterkt begrenset de ansattes mulighet til å følge opp nyinnsatte eller innsatte med store, men mindre synlige behov, for eksempel innsatte som isolerte seg selv. Situasjonen fremstod som klart uheldig.

Plasseringen av innsatte med restriksjoner og innsatte med store psykiske belastninger på en avdeling som ligger i øverste etasje, innebærer også at det krever store ressurser å sikre at hver enkelt får adgang til minst én time utendørsaktiviteter per dag.

Anbefaling

- Det bør arbeides med å finne alternativer til at nyinnsatte settes sammen med innsatte med psykiske lidelser eller andre innsatte med store behov for oppfølging.

11 Helsetjenester i fengselet

Fengselshelsetjenesten er tilknyttet bydelshelsetjenesten i Bydel Bjerke. På besøkstidspunktet besto helsetjenesten av 2,6 sykepleierstillinger, 50 prosent stilling som lege, 10 prosent stilling som fysioterapeut og tannlege som besøker fengselet én gang i uken. I tillegg er to psykologer fra spesialisthelsetjenesten i fengselet én gang i uken. Sykepleierne i helsetjenesten og tannlegen er kvinner mens legen og fysioterapeuten og er menn.

Det var mulig for de innsatte å møte en kvinnelig psykolog eller en kvinnelig psykiater om ønskelig. Videre kom det fram at ønsker om kvinnelig lege kun ble etterkommet for gynekolog.

11.1 Allmenn helse

På bakgrunn av samtaler med helsetjenesten, ansatte og innsatte fremgikk det at nyinnsatte som hovedregel får en innkomstsamtale med sykepleier innen 24 timer, eventuelt kort tid etter. Dette er i tråd med Mandela-reglene og anbefalinger fra den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT).²⁵

Innsatte som ønsket samtale med helsetjenesten, ble ført opp i en notatbok («helsebok») på avdelingen. Denne ble gjennomgått hver morgen av sykepleierne. De ansatte sendte i spesielle tilfeller også egne bekymringsmeldinger om innsatte med helsebehov til helsetjenesten.

Helsetjenesten ba innsatte undertegne et samtykkeskjema som gjorde det mulig for helsetjenesten å dele informasjon med kriminalomsorgen.

Helsetjenesten mottar medisiner i ferdige dosetter fra apoteket. Disse kontrolleres av helsetjenesten før de deles ut av betjenter som har blitt kurset i medisinutdeling.

De innsattes tilbakemeldinger tydet på at taushetsplikten mellom pasient og lege ble godt ivaretatt, og at betjentene ikke var til stede under innsattes samtaler med helsetjenesten. Dette ble bekreftet av helsetjenesten.

Utenlandske innsatte

Fengselets helsetjeneste opplevde det uproblematisk å henvise utenlandske innsatte uten personnummer til spesialisthelsetjeneste, under henvisning til at utenlandske innsatte har de de samme pasientrettighetene som andre innsatte. Dette gjaldt både somatisk og psykisk helse. Det ble primært brukt telefontolk ved behov, mens psykologene brukte både telefontolker og tolker som var fysisk til stede.

Helsetjenestens rolle ved bruk av tvangsmidler

Det fremgikk av fengselets rutiner at helsetjenesten umiddelbart fikk beskjed når sikkerhetscelle eller sikkerhetsseng tas i bruk. I disse situasjonene var det helsetjenestens rutine å gjennomføre daglig besøk til den innsatte det gjelder. Dette er i tråd med anbefalinger fra den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT). I de europeiske fengselsreglene fremkommer det også følgende:

«Legen eller en kvalifisert sykepleier som rapporterer til legen, skal legge særskilt vekt på helse til innsatte som holdes i isolat, skal besøke slike innsatte daglig og skal gi dem omgående medisinsk bistand og behandling når slike innsatte eller de fengselsansatte anmoder om det».²⁶

²⁵ Se Mandela-reglene, regel 30 og CPT standards, side 19, avsnitt 53.

Helsetjenesten syntes også å ivareta sin faglige uavhengighet i disse situasjonene på en måte som ivaretok den innsattes interesser som pasient.

Tilgang til kvinnelig lege

Innsatte har ikke samme mulighet som andre til å velge og eventuelt bytte sin fastlege. Denne begrensningen gir helsetjenesten et spesielt ansvar for å lage løsninger som legger til rette for at innsatte får den helsehjelp de har behov for og krav på.

Både tidligere negative opplevelser med menn og kulturell bakgrunn kan gjøre det vanskelig for kvinner å få riktig helsehjelp fra mannlig helsepersonell. Kvinners helseutfordringer og det at kvinner som sitter i fengsel kan ha et problematisk forhold til egen kropp og helse, er bakgrunnen for at det i Bangkok-reglene slås fast at:

«If a woman prisoner requests that she be examined or treated by a woman physician or nurse, a woman physician or nurse shall be made available, to the extent possible, except for situations requiring urgent medical intervention. If a male medical practitioner undertakes the examination contrary to the wishes of the women prisoner, a woman staff member shall be present during the examination».²⁷

Helsetjenesten i fengselet forklarte at det alltid kunne være en kvinnelig sykepleier tilstede under legekonsultasjoner dersom den innsatte ønsket dette. Dette ble også praktisert under fysioterapibehandlinger. Imidlertid var det lite rom for å tilby innsatte en kvinnelig lege med mindre det gjaldt gynekologisk undersøkelse.

Det er en utfordring at de innsatte ved kvinnefengselet Bredtveit i utgangspunktet kun har tilgang til en mannlig lege. Fra et forebyggingsperspektiv er det viktig at innsatte ikke lar være å oppsøke legen eller å gi en åpen beskrivelse av sine helseplager, fordi de opplever det som problematisk å ha en åpen relasjon til en mannlig allmennlege.

Anbefaling

- Det bør legges til rette for at innsatte som av ulike grunner har et ønske om en kvinnelig fastlege, får tilgang til dette.

11.2 Psykisk helse

Mange av de innsatte fortalte om dårlig psykisk helse enten i kortere perioder eller over tid. Dette ble bekreftet i samtaler med ansatte, ledelsen og helsetjenesten.

I en undersøkelse utført i perioden 2011-2013, ble det foretatt en omfattende kartlegging av psykiske lidelser blant kvinner og menn under soning.²⁸ Undersøkelsen viste at uavhengig av kjønn hadde 92 prosent av innsatte en eller flere psykiske lidelser. Dette er et betydelig høyere antall enn i befolkningen for øvrig.

Samtaler med helsetjenesten og med innsatte indikerte at helsetjenesten rutinemessig undersøker faren for selvskadning og selvmord i innkomstsamtalen. Denne rutinen er i tråd med anbefalingene fra

²⁶ CPT Standards, side 19, avsnitt 53, og de europeiske fengselsreglene punkt 43.2.

²⁷ Bangkok-reglene, regel 10 nr. 2.

²⁸ Cramer, Victoria, *Forekomst av psykiske lidelser hos domfelte i norske fengsler*, 2014, Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri, Helseregion Sør-Øst.

den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT), som legger vekt på helsetjenestens rolle i selvmordsforebygging.²⁹ Tilsvarende fremheves det i de europeiske fengselsreglene at fengselets helsetjeneste «skal spesielt legge vekt på å forebygge selvmord».³⁰ Helsetjenesten kan kontakte fengselspsykiatrisk poliklinikk direkte når det er behov for mer omfattende oppfølging enn det helsetjenesten selv kan tilby. Det ble påpekt at innsatte med langvarige psykiske lidelser ble fulgt opp ekstra tett for å påse at de ikke blir sykere under soningen. Noen innsatte måtte motiveres over tid til å ta imot henvising for psykolog.

I følge helsetjenesten hadde det det siste året vært flere innsatte med omfattende psykiske lidelser. Blant annet hadde det vært flere selvmordsforsøk i senere tid. Dette ble bekreftet i forebyggingsenhetens samtaler med betjenter der det også kom frem at dette er en belastende del av hverdagen for ansatte. Selv om betjentene samarbeidet godt med helseavdelingen i fengselet, satt de ofte med følelsen av at de ikke hadde tilstrekkelige ressurser til å håndtere innsatte med alvorlige psykiske lidelser.

Ettersom Bredtveit er det største kvinnefengselet på høyere sikkerhetsnivå i Norge, tar de i mot personer med omfattende psykiske lidelser fra hele landet. Helsetjenesten påpekte at et økende antall innsatte med mer omfattende psykiske problemer understreket behovet for en egen forsterket avdeling som i større grad kunne tilpasses behovene til disse.

11.3 Rus og rusmestring

Forskning har vist at kvinnelige innsatte ofte er mer rusbelastet enn mannlige innsatte.³¹ Fengselet oppga at mange av de innsatte har et rusmisbruk. Helsetjenesten kartlegger behovet for rusmestringstiltak gjennom inkomstsamtalene, og observasjon og løpende samtaler med de innsatte.

Fengselet har følgende rusmestringstiltak på avdelingene for høyere sikkerhet:

- Samtalegrupper én gang i uken med miljøterapeuter fra Stifinneren/Tyrili. Miljøterapeutene kan også følge opp enkeltinnsatte.
- Tyrili har også ansvar for innledende samtaler for innsatte med rusproblematikk mens de sitter i varetekt eller tidlig undersoning. Det var nettopp etablert en rusgruppe som Tyrili hadde ansvaret for, for innsatte på fengselets avdelinger for høyere sikkerhet.
- Russamtale (tre strukturerte samtaler) som fengselets ansatte holder med aktuelle innsatte.
- Overføring til behandling i rusinstitusjon (§ 12) for de som er egnet for dette.

I tillegg gir helseavdelingen tilbud om rusbehandling ved blant annet henvisninger. Helseavdelingen følger også opp og administrerer LAR-tiltak. Det er tett samarbeid mellom sosialkonsulent i fengselet og helseavdelingen.

Gjennomgående fremstod helsetjenesten som velfungerende på sentrale områder.

²⁹ CPT Standards, side 44, avsnitt 57-59.

³⁰ De europeiske fengselsreglene, punkt 47.2

³¹ Friestad, Christine og Hansen, Inger Lise Skog, *Levekår blant innsatte*, Fafo rapport 429, 2004.

12 Informasjon til innsatte

De fleste innsatte har et stort informasjonsbehov de første dagene de er innsatt i fengsel, spesielt de som sitter i fengsel for første gang. Gode mottaksrutiner skal sikre at innsatte raskt blir satt inn i sine rettigheter og plikter i fengsel og at spesielle behov, risikofaktorer og sårbarhet hos den innsatte avdekkes slik at blant annet risikoen for selvmord, selvskading og forverring av psykiske lidelser kan minimeres. Samtidig er det en utfordring at inkomstprosessen for mange innsatte kan være preget av sjokk eller rus og informasjonen derfor må gjentas jevnlig for at en skal kunne forsikre seg om at den er blitt forstått.

Betydningen av informasjon til innsatte i inkomstfasen er nedfelt i Bangkok-reglene³² og i Mandela-reglene³³. Der blir det blant annet slått fast at alle innsatte umiddelbart etter inkomst skal gis informasjon om lovverk og interne fengselsregler, rettigheter og plikter og all relevant informasjon som gjør det mulig for en innsatt å tilpasse seg hverdagen i fengsel. Det understrekes også her at informasjonen skal gis på en måte og på et språk som den innsatte forstår.

12.1 Inkomstsamtale

Etter registrering og kroppsvisitasjon blir alle nyinnsatte flyttet til avdeling 3. Der skal alle innsatte få en inkomstsamtale der det blant annet gis informasjon om hvilke regler og rutiner som gjelder i fengselet.

I tillegg til en inkomstsamtale får den innsatte et informasjonshefte som fengselet har utarbeidet. Denne inneholder informasjon om blant annet rutineene på de ulike avdelingene, kontaktbetjentordninger og tilgjengelige aktivitetstilbud. Heftet var tilgjengelig på norsk, engelsk, spansk, russisk og tysk. Det fremgikk at den norske utgaven av informasjonsheftet jevnlig blir oppdatert, mens de andre språkutgavene ikke var blitt revidert og derfor delvis var utdatert. I tillegg foretas det egne inkomstsamtaler og skjemaer som ivaretar skole, arbeid og eventuelle behov for kontakt med NAV. Under disse samtalene har sosialkonsulent og fengselets tilbakeføringskoordinator en sentral rolle.

Både innsatte og ansatte bekreftet at inkomstprosessen kan være vanskelig for innsatte og at mye informasjon i denne perioden ikke blir forstått eller husket av de innsatte. Informasjonsheftet som de innsatte selv kan slå opp i når de har behov for det, er derfor et godt og viktig tiltak.

Samtidig er det mange innsatte som kan ha problemer med å forholde seg til omfattende skriftlig informasjon. Det er derfor avgjørende at viktig informasjon gjentas ofte, tilpasset den enkelte innsattes situasjon og forståelse. Det er også en utfordring at informasjonsheftet kun oppdateres jevnlig på norsk og ikke på andre språk.

Det gjennomføres morgenmøter med innsatte. I tillegg til den enkelte betjents kontakt med innsatte gir slike jevnlig treffpunkter gode arenaer for å formidle informasjon og samtidig ha en dialog med innsatte om nye prosedyrer og rutiner. Det ble registrert en del frustrasjon blant innsatte over at informasjon om forhold som ble opplevd som viktige i soningen, som rutiner for å ta i mot gaver av pårørende under besøk, var blitt endret gjennom skriftlige oppslag som flere ikke hadde sett.

³² Bangkok-reglene, regel 2 nr. 1.

³³ Mandala-reglene, regel 54 og 55.

Endringen var derfor kommet brått på for flere og det skapte frustrasjon at det ikke ble opplevd for innsatte at de kunne innrette seg etter endringen i forkant.

Det fremkom i informasjon fra fengselet at det kan være flere kvinner som har daglig omsorg for barn som fengselet ikke kjenner til. Dette tyder på at registrering av omsorg for barn er mangelfull. Bangkok-reglene slår blant annet fast at en sentral del av inntakssamtalen for kvinnelige innsatte bør være å skaffe pålitelig informasjon om den innsatte har barn; hvor mange, deres alder, hvor de befinner seg og hvilket omsorgsansvar den innsatte har for disse.³⁴

Dette handler blant annet om mulighet for de som er mødre til å kunne ivareta kontakten med egne barn under soning, ikke minst hvis barnet bor i et annet land.

Anbefaling

- Fengselet bør sikre at alle innsatte ved inntak mottar oppdatert skriftlig og muntlig informasjon om sine rettigheter og fengselets rutiner, på et språk de forstår. Det bør spesielt tilstrebes å tilby tolk under inntakssamtalen.

12.2 Informasjon til utenlandske innsatte

Utenlandske innsatte er ofte ekstra sårbare ved at de befinner seg langt unna hjemsted, kultur, familie og annet nettverk. Det kan føre til at de sjelden eller aldri mottar besøk, og de kan oppleve både kulturell og religiøs avstand fra andre innsatte. Dette gjør utenlandske innsatte mer utsatte for isolasjon.

Utenlandske innsatte har krav på informasjon på et språk de forstår.³⁵

I en rapport fra et arbeidsutvalg som ble nedsatt av Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (KSF), hevdes det at en av grunnene til at stor andel utenlandske innsatte sitter i høysikkerhetsfengsel kan være at de er ukjent med at det finnes mulighet til å søke seg til fengsel med lavere sikkerhet.³⁶ Utvalget mente videre at de utenlandske innsatte dermed urettmessig kan bli utelukket fra muligheter som de skulle hatt for å få en likeverdig behandling.

Under forebyggingsenhetens besøk kom det fram at bruk av fengselet bare unntaksvis benytter seg av tolk i sitt arbeid med innsatte. Det fremkom at de gangene en tolk blir brukt, var dette en tolk som enten helsetjenesten eller de innsattes forsvarer hadde leid inn og som fengselet fikk lov til å «låne». I enkelte tilfeller ble Google Translate brukt. Noen innsatte sa at de måtte spørre andre innsatte for å få klarhet i regler og rutiner.

³⁴ «The number and personal details of the children of a woman being admitted to prison shall be recorded at the time of admission. The records shall include, without prejudicing the rights of the mother, at least the names of the children, their ages and, if not accompanying the mother, their location and custody or guardianship status.» Bangkok-reglene, regel 3 nr. 1.

³⁵ «Ved fengsling, og så ofte som nødvendig etterpå, skal alle innsatte informeres skriftlig og muntlig på et språk de forstår om de bestemmelser som gjelder for disiplinen i fengslet og om sine rettigheter og plikter i fengslet», de europeiske fengselsreglene punkt 30.1. Se også Bangkok-regel 2 og Mandela-regel 54 og 55.

³⁶ *Veien ut. Tiltak som fører til økt overføring av innsatte til fengsler med lavere sikkerhetsnivå og overgangsboliger.* Rapport fra en arbeidsgruppe nedsatt av KSF, 2012, side 38.

Det er vanskelig å se hvordan fengselet ivaretar de innsattes rettigheter på en tilfredsstillende måte når fengselet ikke kan sikre at innsatte har forstått sine rettigheter, som for eksempel retten til å klage på et vedtak.

Skjermtolk er en teknisk ordning der fengselet er tilknyttet et tolkefirma gjennom bruk av bilde- og lydoverførte tolketjenester til et eget tolkerom i fengselet. På besøkstidspunktet fantes det ikke utstyr for å kunne bruke skjermtolk. Det kom fram at fengselet har søkt midler til dette. En slik ordning vil kunne sikre bedre ivaretagelse av informasjonsbehovet til utenlandske innsatte og vil spesielt kunne være nyttig i forbindelse med inntakssamtalen. Dette vil også være viktig for å sikre fengselet riktig og nødvendig informasjon om den innsattes bakgrunn og situasjon.

I lys av at Bredtveit er landets eneste fengsels- og forvaringsinstitusjon for kvinner på høyere sikkerhetsnivå er behovet stort for tekniske løsninger som sikrer at de innsattes rett til informasjon blir ivaretatt. Det vises til at nesten 40 prosent av de innsatte har utenlandsk bakgrunn.

Anbefaling

- Fengselet bør sikre at alle innsatte gis mulighet for bruk av tolk ved behov også i tiden etter inntakssamtalen.

13 Kontakt med pårørende

Innsatte som ikke har restriksjoner, kan søke om å få besøk av pårørende inntil en gang i uken. Før første besøket kan gjennomføres, må pårørende godkjennes av fengselsmyndighetene. Dette er en prosess som kan ta noen uker.

Fordi det er få kvinnefengsler i Norge vil noen kvinner sitte i fengsler som ligger langt unna deres hjemsted. På grunn av dette vil noen innsatte ha vanskeligheter med å få besøk av sine barn. Særlig gjelder dette barn som er for små til å reise alene og barn som bor i andre land enn mor.

Bredtveit har to besøksrom, hvor det ene er noe større og brukes til besøk av barn. I tillegg til de to besøksrommene i fengselet finnes det en egen besøksleilighet på området. Den er fysisk atskilt fra hovedfengselet, men er likevel innenfor fengselsmurene. Det er også en liten utvendig lekeplass tilknyttet besøksleiligheten.

Fengselet har ansatt en barneansvarlig. Rollen til denne er å ivareta barn som er pårørende i møte med kriminalomsorgen.

Besøksleilighet

Besøksleiligheten kan brukes ved besøk av innsattes egne barn inntil 18 år. Dette gjelder både for doms- og varetektsinnsatte. Person med daglig omsorg for barnet kan gis adgang til leiligheten sammen med innsatte og barn hvis dette anses som viktig for barnet. Besøksleiligheten kan både brukes til dagsbesøk (inntil fire timer) og til overnattingsbesøk av innsattes barn under 18 år. Hvis en innsatt føder under soning, kan leiligheten også brukes til amming inntil mor blir flyttet til et annet fengsel.

Innsatte forebyggingsenheten snakket med beskrev mulighetene for ordinært besøk som stort sett tilfredsstillende. Ingen av dem som forebyggingsenheten snakket med, hadde brukt besøksleiligheten.

Annen kontakt med familien

Flere innsatte tok opp at den tiden de fikk lov til å prate i telefon med pårørende var for kort. Flere fortalte om savn og ensomhet som konsekvens av lite kontakt med familien.

Mange innsatte som har familie som bort langt unna fengselet eller i utlandet, vil kunne dratt nytte av tilgang til Skype eller tilsvarende nettløsning, for å opprettholde kontakt med familien. I følge fengselet er dette en løsning som er sterkt ønsket av de innsatte, men som har blitt utsatt av tekniske årsaker.

Dette er et relativt enkelt og billig tiltak, som kan bidra til å forebygge utfordringer som ensomhet, depresjon og andre psykiske belastninger som ofte følger av å sone lange fengselsstraffer langt fra familien. Dette vil også være i tråd med Bangkok-reglene, som blant annet spesifiserer at kvinnelige innsattes mulighet til å opprettholde kontakt med familien bør ivaretas av fengselet.³⁷ I de europeiske fengselsreglene fremkommer det videre at «fengselsmyndighetene skal bistå innsatte i å

³⁷ Bangkok-reglene, regel 26.

opprettholde tilstrekkelig kontakt med omverdenen, og skal gi dem den velferdsstøtten som er nødvendig for å gjøre dette».³⁸

Anbefaling

- Fengselet bør styrke innsattes mulighet for å kommunisere med pårørende som bor langt fra fengselet eller utenfor Norge, for eksempel ved bruk av moderne nettløsninger som Skype eller tilsvarende.

³⁸ Se de europeiske fengselsreglene, punkt 24 nr. 5.

Besøksadresse: Akersgata 8, Oslo
Postadresse: Postboks 3 Sentrum, 0101 Oslo
Telefon: 22 82 85 00
Grønt nummer: 800 80 039
Telefaks: 22 82 85 11
Epost: postmottak@sivilombudsmannen.no
www.sivilombudsmannen.no/forebyggingsenheten

